

De nieuwe schoolstrijd

‘Dit heeft niks met competenties te maken, maar alles met een ranzige onderwijsorganisatie,’ aldus Ton van Haperen in zijn column in het *Onderwijsblad* van de Algemene Onderwijsbond.* Hij doelde hiermee op het verschijnsel dat leerlingen in het mbo vaak maar een paar dagen naar school gaan, hun tijd daar lanterfantend doorbrengen en toch met een diploma, dat volgens werkgevers nog maar weinig voorstelt, de school verlaten.

Van Haperen is niet de enige die felle kritiek uit op de huidige managementcultuur in het onderwijs. De vereniging Beter Onderwijs Nederland (BON) zegt het in zijn oprichtingsmanifest als volgt: ‘Tot overmaat van ramp is het ideaal van de individuele ontplooiing van de leerling of student – dat ook binnen het Nieuwe Leren zo’n dominante plaats inneemt – inmiddels een doeltreffend instrument gebleken in handen van onderwijsvernieuwend managers om de vakinhoudelijke aanspraken van gekwalificeerde vakdocenten te ontcrachten en de besteding van de geldstromen om te buigen in de richting van het management zelf.’

De politiek lijkt deze signalen, die breed in de media uitgemeten werden, inmiddels ook opgepikt te hebben. Een aantal politieke partijen riep zelfs in hun verkiezingsprogramma’s om vermindering van de overhead in het onderwijs en inperkings van de macht van de manager. Het onderwijs moest weer teruggegeven worden aan de directbetrokkenen: leerlingen en docenten.

Het is echter ironisch dat de politiek zelf aan de wieg van het ‘managementdenken’ in het onderwijs stond. Al sinds 1994 stuurt de overheid aan op een grotere autonomie van schoolbesturen. Deze zijn zich vervolgens gaan professionaliseren en vanwege de door de overheid gestimuleerde fusies steeds groter en machtiger geworden. De lumpsumfinanciering maakte het karwei af.

Nu bij het ministerie van Onderwijs het besef begint door te dringen dat zij met hun decentralisatiepolitiek het veld geen dienst heeft bewezen, is het kwaad echter al geschied. Docenten klagen niet zelden dat zij zich gedegradeerd voelen tot lopendbandwerkers die een vanboven opgelegde onderwijsvisie blindelings moeten ondersteunen – een visie die vaak geen recht doet aan hun eigen professionele opvattingen. Sommige leraren

voelen zich zelfs geïntimideerd door hun management als zij zich kritisch uitlaten over het schoolbeleid. De BON heeft er al een meldpunt voor in het leven geroepen; alleen al in de eerste week kreeg de vereniging maar liefst vijftig meldingen binnen.

Ondertussen lijken de managers zich in te graven. Zij hebben zich eind vorig jaar verenigd in de VO-raad, een samenwerkingsverband van het Werkgeversverbond Voortgezet Onderwijs en Schoolmanagers_VO, dat zal gaan dienen als gesprekspartner van het ministerie van Onderwijs. De raad beschrijft zijn taak als het behartigen van ‘de collectieve belangen van het voortgezet onderwijs en de werkgeversbelangen van zijn leden’ – een op z’n minst nogal paradoxale *mission statement*.

Dat de VO-raad zich weinig gelegen laat liggen aan alle signalen vanuit de werkvloer bleek al tijdens de openingsconferentie: ‘Bent u het niet zat voortdurend geconfronteerd te worden met verhalen over tegenstellingen tussen docenten en directies, tussen professionals en bobo’s, tussen school en samenleving?’ Met deze opmerking zette Sjoerd Slagter, voorzitter van de raad, meteen al de toon: hij is niet van plan het werkveld serieus te nemen.

De vraag rijst dan ook hoeveel goeds van dit samenwerkingsverband te verwachten valt. De raad zal ongetwijfeld een belangrijke speler worden in het bepalen van het toekomstige onderwijsbeleid. Tegelijkertijd is hiermee de werknemers wederom een belangrijke kans ontzegd om inspraak te hebben in hun eigen werkveld.

In de nabije toekomst zullen vakbonden en vakverenigingen, zoals Levende Talen, dan ook hard nodig zijn om de balans in onderwijsland weer in evenwicht te krijgen.

Johan Graus
Hoofdredacteur

* Haperen, T. van. (2007, 13 januari). Niet op de BON. *het Onderwijsblad*, 2007(1), 17.

‘IK HEB EEN HARD HOOFD IN DAT SCENARIODENKEN’

INTERVIEW MET HELGE BONSET

Met ingang van het schooljaar 2007–2008 worden de eindtermen voor alle eindexamenvakken voor havo en vwo geglobaliseerd. Helge Bonset, medewerker Nederlands bij SLO, was projectleider vanuit SLO voor deze examenherziening, en dus ook voor het vak Nederlands. Patrick Rooijackers sprak met hem over de gevolgen van de globalisering voor het schoolvak Nederlands, over de inrichting van het Centraal Eindexamen Nederlands en over de toekomst van het schoolvak.

Patrick Rooijackers

Helge Bonset: als medewerker Nederlands van Stichting Leerplanontwikkeling (SLO) en als schrijver van een inmiddels ontelbare reeks publicaties over het schoolvak Nederlands heeft hij misschien wel meer dan wie ook bijgedragen aan de ontwikkeling van het huidige schoolvak Nederlands. Ooit begon hij zelf zijn carrière in het klaslokaal. Van 1968 tot 1971 stond hij in Bilthoven voor de klas, op de Werkplaats Kindergemeenschap. ‘Dat was een erg inspirerende periode, die langer had moeten zijn, vind ik achteraf. Ik werkte met inspirerende collega’s als Clan Visser ’t Hooft en Bernard Schut. Maar er waren begin jaren zeventig zoveel docenten nodig aan de nieuwe opleidingen dat het een lonkend perspec-

tief was voor didactisch geïnteresseerde docenten die “hogerop” wilden. Tot 1976 heb ik als lerarenopleider Nederlands gewerkt en tot 1986 was ik vakdidacticus in Leiden. Sinds ik leerplanontwikkelaar ben, kom ik vooral nog in het klaslokaal voor onderzoek, om te kijken wat er op scholen gebeurt.’

Globalisering

De afgelopen jaren was Bonset betrokken bij de herziening van het examenprogramma Nederlands. Hij was projectleider vanuit SLO van het project *Herziening examenprogramma’s havo/vwo* en is dit nog steeds van de werkgroep die het vmbo-programma herzielt. Minister Van der Hoeven van Onderwijs wilde scholen meer vrijheid bieden en daarom de eindexamenprogramma’s voor het voortgezet onderwijs geglobaliseerd zien. SLO,

verantwoordelijke voor het opstellen van de examenprogramma's, ging (samen met Cito en Cevo) met deze opdracht aan de slag en presenteerde vorig jaar de resultaten. Met ingang van augustus 2007 zijn de eindtermen voor havo en vwo voor alle vakken veel minder specifiek geformuleerd.

Welke gevolgen heeft de globalisering voor het vak Nederlands? 'Voor Nederlands betekent dit dat veel vormvoorschriften uit de oude eindtermen zijn komen te vervallen. Het verplichte maximumaantal te toetsen boeken bij literatuur is vervallen. De zware weging van het schoolexamen schriftelijke taalvaardigheid is verdwenen. Leesdossiers zijn officieel niet meer verplicht, evenmin als schrijfdossiers. Ook hebben scholen nu de mogelijkheid keuzeonderdelen aan het vak toe te voegen. Zo kunnen secties er vanaf nu voor kiezen schoolexamens af te nemen over taalkundige onderwerpen of over massamedia. Secties kunnen zich vanaf nu veel duidelijker gaan profileren, en ook de geijkte onderdelen op hun eigen wijze invullen.'

Die vrijheid beschouwt Bonset als een winst voor het vak. 'Ik heb zelf altijd al het idee gehad dat leraren op hun eigen manier de vastliggende eindtermen en examenprogramma's probeerden in te vullen. Wanneer scholen of secties dat wilden, hadden ze heus al hun wegen om sommige eindtermen minimalistisch te behandelen, en eigen accenten te leggen. Maar het valt me bij conferenties op dat leraren nogal enthousiast op mijn verhaal reageren. De globalisering biedt hun veel mogelijkheden, zonder dat ze verplicht zijn zaken te veranderen. Nee, ik heb het idee dat leraren over het algemeen wel gelukkig zijn met deze wijziging.'

Natuurlijk liggen er ook gevaren op de loer, aldus Bonset. 'Docenten kunnen er vanaf nu voor kiezen om grammatica- of spellingtoetsen in het schoolexamen te stoppen – dat laatste kan ik begrijpen omdat leerlingen in toenemende mate beroerd lijken te spellen. Maar ik vind het vanuit het schoolvak zelf gezien een armoedige stap. Als je grammatica en spelling tot verplichte bovenbouwstof verheft, doe je aan de rijke mogelijkheden van het schoolvak Nederlands onrecht.'

Tevreden

Bonset ziet dus veel in de kansen die de globalisering de bovenbouw biedt. Hij is duidelijk minder enthousiast over de recente ontwikkelingen in de onderbouw. Daar heeft de globalisering, zoals de minister die wenste, inmiddels al vorm gekregen in de zogenaamde 'kerndoelen'. 'Dat is een veel te drastische ingreep geweest. Er bestaan voor Nederlands nu nog maar tien kerndoelen. Dat waren er

voorheen dertig. Zoals ze nu voorliggen, zijn die tien naar mijn idee, onbruikbaar. Neem bijvoorbeeld eindterm 1: "De leerling leert zich mondeling en schriftelijk begrijpelijk uit te drukken." Wat moet je als docent met zo'n volstrekt vanzelfsprekende eindterm? Vanaf wanneer is iets "begrijpelijk"? De meeste leerlingen in groep 3 van de basisschool kunnen zich toch al begrijpelijk uitdrukken? En waarom staat er niet bij vermeld dat de leerling eveneens moet leren om adequaat te lezen en te luisteren? De eindtermen melden nergens dat leerlingen dat ook moeten leren!' [Ook het ministerie trok inmiddels deze conclusie. Het heeft aan SLO gevraagd om specificaties te maken voor de onderbouw, met name voor de vakken Nederlands en wiskunde.]

'Wat me daarnaast in de onderbouw zorgen baart, is het scenariodenken dat veel scholen momenteel in zijn greep houdt. Ik heb daar echt een hard hoofd in: er dreigt een chaos te ontstaan. De Taakgroep Vernieuwing Basisvorming heeft scholen uitgedaagd keuzes te maken, en er is heel wat enthousiasme in scholen vrijgekomen; scholen ontdekken hoe spannend vernieuwing kan zijn. Maar er lijkt nog maar weinig lijn en bezonnenheid in hun voorstellen te zitten. Uit de monitor van *Onderbouw VO* blijkt dat maar 5% van de scholen bij scenario 1 wenst te blijven. Is het wel realistisch zulke hoge ambities te hebben? Het is al een heidens karwei om scenario 2 organisatorisch op een school te verwezenlijken. Bovendien gaat het scenariodenken zowel bij de Taakgroep als op de scholen gepaard met een ernstig gebrek aan interesse voor vakken en vakgerichte vernieuwingen.'

Weging en dekking

Als opsteller van de eindexamentermen is Bonset in het verleden vaak betrokken geweest bij de ontwikkelingen rond het Centraal Eindexamen Nederlands. In de wandelgangen wordt wel eens gemopperd over de gebrekkige representativiteit van dat examen. Bonset kan die kritiek wel begrijpen. 'De inhoudelijke dekking van het Centraal Eindexamen Nederlands ten opzichte van het schoolvak is natuurlijk erg mager. We rekenen de leerling nu voor 50% op één onderdeel van het schoolvak af: leesvaardigheid, aangevuld met een beetje argumentatietheorie. In dat opzicht is het te betreuren dat schrijfvaardigheid uit het Centraal Eindexamen is verdwenen. Voor de schrijfvaardigheidsdidactiek is het waarschijnlijk wel een goede zaak geweest: ongehinderd door allerlei ingewikkelde examenvormen, heeft het schrijfonderwijs nu tot volle ontplooiing kunnen komen. Maar het is wel jammer voor de representativiteit van het Centraal Eindexamen Nederlands.'

Eerder stelde Alex van de Kerkhof, hoofd talen van Cito, in LTM voor om de samenvatting uit het Centraal Eindexamen te verwijderen. Het huidige eindexamen zou te onbetrouwbaar zijn. Bonset kan zich niet in dat voorstel vinden. 'Ik vind dat echt een slecht idee. De dekking van het Centraal Examen wordt daarmee nog geringer. Je zendt naar het hoger onderwijs ook een slecht signaal uit. Dat vindt samenvatten een belangrijke vaardigheid. En in de maatschappij zullen ze zich afvragen wat leerlingen bij Nederlands nu eigenlijk nog wel moeten kunnen. Hoeven leerlingen nu niet eens meer samen te vatten?'

'De samenvatting uit het Centraal Examen gaan verwijderen omdat er problemen zijn rond het toetsen ervan, is echt "oud Cito-denken": we kunnen het niet objectief toetsen, dus we toetsen het niet meer. Zo dacht Cito in de jaren zeventig. Mijn boodschap is daarom: deze oplossing kan in elk geval niet, Alex. Bedenk maar een andere, of laat de zaak zoals hij nu is.'

Moet schrijfvaardigheid dan weer in het examen? 'Ik zou er persoonlijk niets op tegen hebben. Schrijven is enkele jaren geleden uit het Centraal Examen verdwenen omdat de beoordeling te subjectief zou zijn. Maar hoe serieus moeten we dat argument nemen? In het vmbo-eindexamen is schrijfvaardigheid nog steeds een verplicht onderdeel en er zijn bij mijn weten helemaal geen plannen om dit onderdeel te schrappen. Nee, wat mij betreft mag schrijven gewoon weer terug. Maar politiek gezien is dat waarschijnlijk een onhaalbare kaart.'

Taakgroep

Helge Bonset, *éminence grise* van het schoolvak, blijft onvermoeibaar doorgaan. 'Wat mijn persoonlijke "beziehung" is om al die jaren mijn energie in het schoolvak Nederlands te stoppen? Ik vraag het me ook wel eens af. Het is een mooi vak, het biedt veel vrijheid aan de docent, het gaat over het leven in zijn dagelijkse vorm en in zijn gefantaseerde vorm: over communicatie en fictie. Ik kan me niet voorstellen dat mijn betrokkenheid na mijn pensionering echt zal veranderen, dus het onderwijsveld Nederlands heeft nog wel een tijdje met me te maken, vrees ik.'

Zijn visie op de toekomst van het vak? Bonset waarschuwt voor het gevaar het vak alleen als een 'vaardigheidsvak' te beschouwen. Begin 2004 stelde de Taakgroep Vernieuwing Basisvorming in haar advies *Beweging in de onderbouw* dat de kern van het vak Nederlands de communicatieve functie is en dat culturele en literaire aspecten niet tot de kern behoren. Bonset kan weinig begrip opbrengen voor dat standpunt. 'Hoezo draait

Nederlands alleen om taalvaardigheid? Als je alleen al ziet hoeveel materiaal er ontwikkeld is voor fictie in de onderbouw, dan doet zo'n uitspraak de realiteit van het schoolvak grof onrecht aan. Je raakt heel wat docenten in hun ziel, als je vindt dat fictie niet tot het hart van het vak behoort. Bovendien krijgen alle leerlingen in de bovenbouw literatuur- of fictieonderwijs.'

Er moet plaats blijven voor reflectie en beschouwing op het gebruik van taal, aldus Bonset. 'Dit maakt onlosmakelijk deel uit van het vak. Docenten Nederlands zijn grootmeesters in reflectie op taal, via stappenschema's en structuurschema's. Die reflectie hebben leerlingen dringend nodig.'

Daarom moet er ook plaats blijven voor het schoolvak Nederlands. 'Dat Nederlands samenwerkt met andere vakken, is goed. Daar wordt Nederlands praktischer en relevanter door. Maar het is niet wenselijk en niet realistisch om te denken dat je het vak Nederlands helemaal in andere vakken zou kunnen opnemen. De docent en het vak Nederlands blijven nodig voor reflectie en taalbeschouwing, voor fictie en literatuur, voor spelling en woordenschat, en voor al die mogelijkheden die het vak Nederlands nog meer biedt, waarvoor de nieuwe keuzevrijheid nu juist de ruimte schept.' ■

Met ingang van het schooljaar 2006–2007 moeten alle scholen in het voortgezet onderwijs hun onderbouw herinrichten met het oog op de samenhang tussen de verschillende vakken. De scholen moeten daarbij kiezen uit een van de volgende scenario's:

Scenario 1

De school blijft dicht bij de bestaande situatie: de vakken, de docenten en het traditionele rooster blijven bestaan.

Scenario 2

De school maakt in het rooster op gezette tijden ruimte voor projecten: docenten van verschillende vakken werken samen aan een vakoverstijgend thema.

Scenario 3

De school clustert de inhoud van verschillende vakken tot leergebieden, zoals Mens & Maatschappij en Mens & Natuur. Docenten en leerlingen hebben een deel van het weekrooster tot hun beschikking en hebben ruime zeggenschap over de precieze invulling.

Scenario 4

De school gaat niet uit van de inhoud van de leerstof, maar van de competenties die de leerlingen moeten ontwikkelen. Het onderwijs is volledig thematisch en leerlingen hebben grote invloed op de inhoud. De lesroosters komen te vervallen.